11. АТСУМ – Академічний тлумачний словник української мови. Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
12. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т., Т. 5. Київ: Наукова думка, 1983. С. 88–90
13. НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови / В.І. Яремченко, О.М. Сліпушко: У 4 т. Київ : Аконті, 1998.
14. СРЯ – Словарь русского языка / под ред. А.П. Евгеньева. Москва: Русский язык, 1981–1984. Т. 1–4.
15. ССРЛЯ – Словарь современного русского литературного языка. Москва : Изд-во АН СССР, 1950–1965. Т. 1–17.
16. СУМ 1 – Словник української мови / І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.: У 11 т. Київ : Наукова думка, 1970. 1980.
17. СУМ 2 – Словник української мови / Б. Гринченко; НАН України. Інститут української мови. Київ : Лексикон, 1996. Т. 1–4.
18. ТСЖВЯ (В. Даль) – Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва, 1863. Т. 1–4.
19. ТСРЯ – Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Режим доступа: .
20. ЭОСРЯМФ – Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера. Режим доступа: <https://lexicography.online/etymology/vasmer/%D1%80/%D1%80%D0%BE%D0%B4>.

УДК 81'44[811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-2.22>

КОЛОКАЦІЇ З ЛЕКСЕМАМИ «РЕЗУЛЬТАТ» І «НАСЛІДОК» У КОРПУСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ MOVA.INFO: ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

COLLOCATIONS WITH LEXEMES «РЕЗУЛЬТАТ» AND «НАСЛІДОК» IN UKRAINIAN CORPUS MOVA.INFO IN CONTRASTIVE AND TYPOLOGICAL ASPECT

Вайноренс І.П.,

orcid.org/0000-0003-0198-1448

*старший викладач, аспірант кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства та перекладу*

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Статтю присвячено опису лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами «результат» і «наслідок», виявлених на базі Корпусу української мови Mova.info (у підкорпусах публіцистичних і наукових текстів). За результатами дослідження ідентифіковано 1643 колокації з лексемою «результат» (724 лівобічні та 919 правобічні) і 327 колокацій із лексемою «наслідок» (69 лівобічні та 258 правобічні). Компонентний, дистрибутивний і зіставний аналіз у межах цієї розвідки було застосовано лише до лівобічних атрибутивних колокацій як найбільш придатних для встановлення типів результату та наслідку, вербалізованих в українській мові. З лексемою «результат» для аналізу було вилучено 439 таких одиниць із публіцистичних текстів, 285 – із наукових; з лексемою «наслідок» – 26 і 32 відповідно. Згідно з отриманими даними, було встановлено 23 типи результату та наслідку, які знайшли своє відображення в україномовних публіцистичних і наукових текстах. При цьому, для колокацій Adj + N^{результат} ідентифіковано 21 тип, а для Adj + N^{наслідок} – 16 типів. 10 типів (за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна/негативна); за ступенем очікування/передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю) є універсальними для колокацій із лексемами «результат» і «наслідок». Диференційні типи представлені лише для лексеми «результат» (6: за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем достовірності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за розміром), що свідчить про високий ступінь перетинання семантичних значень аналізованих лексем в українській мові та їх здатність вербалізувати каузальний фрагмент картини світу українців. До того ж це демонструє перевагу вживання в українських публіцистичних і наукових текстах лексеми «результат», з акцентом на результативності/ефективності наслідків. У перспективі вбачаємо залучити до дослідження інші мови з метою визначення універсального та специфічного у відображенні каузального фрагмента дійсності в картині світу різних етносів.

Ключові слова: атрибутивна колокація, результат, наслідок, універсальні типи, диференційні типи.

The paper describes the left-hand attributive collocations with the lexemes «результат» and «наслідок», which were identified based on Mova.info Corpus of the Ukrainian language (in subcorpora of publicistic and scientific texts, in particular). As result, 1643 collocations with the lexeme «результат» (724 left-hand, and 919 right-hand) and 327 collocations with the lexeme «наслідок» (69 left-hand, and 258 right-hand) were discovered. In this research componential, distributive and contrastive types of analysis were employed only in relation to left-hand attributive collocations as the most suitable for further establishing of the types of result and consequence expressed in the Ukrainian language. Among such units there were 439 collocations with the lexeme «результат» from publicistic texts and 285 – from scientific texts;

with the lexeme «наслідок» – 26 and 32 respectively. According to the obtained data, there were established 23 types of result and consequence, expressed linguistically in Ukrainian publicistic and scientific texts. Besides, for collocations Adj + N^{результат} 21 types were identified, when collocations Adj + N^{наслідок} demonstrated only 16 types. 10 types for the lexemes «результат» and «наслідок» appeared to be universal, namely: by indication of focus; by indication of resultivity; by degree of definiteness; by degree of significance; by type of evaluation (positive/negative); by degree of expectation/predictability; by order of occurrence; by degree of possibility; by frequency; by possessivity. Differential types are represented only by collocations with the lexeme «результат» (6: by variety of influence; by degree of influence; by degree of reliability; by duration; by degree of perception; by size), which signifies a high degree of the semantic meanings of the analysed lexemes overlapping in Ukrainian, as well as their integral ability to verbalize the causal fragment of the Ukrainian worldview. In addition, it shows the prevalence of the lexeme «результат» use in Ukrainian publicistic and scientific texts, which can stress on resultivity/efficiency of consequences. The prospects for further research may cover other languages for revealing the universal and specific in causal reality fragment representation in the worldview of different ethnoses.

Key words: attributive collocation, result, consequence, universal types, differential types.

Постановка проблеми. На етапі глобальної інформатизації суспільства простежується підвищений інтерес наукової спільноти до зіставного вивчення мовних і мовленнєвих одиниць/явищ у різних мовах світу, зокрема з позицій корпусної лінгвістики (В.В. Жуковська, Н.Є. Леміш, С.А. Матвєєва, S. Bartsch, D. Geeraerts, S.Th. Gries, D. Speelman, A. Stefanowitsch, J. Tummers та інші). Це дає змогу, з одного боку, отримати нові дані щодо універсального та ідіотетичного в мовному картуванні світу [1, с. 4], а з іншого, застосувати новітні підходи до аналізу наявного мовного матеріалу [2; 3]. Не останню роль у цьому процесі грає застосування до аналізу мовних одиниць корпусного підходу, який надає результатам, отриманим у лінгвістичних розвідках, об'єктивності та надійності, підтверджуючи їх частотністю вживання аналізованих лексем/конструкцій. З огляду на вищезазначене, вивчення тенденцій щодо використання в різних типах дискурсу на матеріалі лінгвістичних корпусів колокацій різних типів є **актуальним**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перебуваючи в центрі лінгвістичних досліджень, колокація як одиниця зіставного вивчення привертає увагу все більшої кількості науковців (Т.В. Бобкова, І.П. Вайноренє, В.В. Жуковська, Н.Є. Леміш, S.Th. Gries, A. Stefanowitsch та інших). Зокрема, Т.В. Бобкова вважає колокацію неоднорідним терміном, який підлягає вивченню з різних позицій, а не тільки із застосуванням корпусного підходу. У найбільш загальному сенсі колокація – це сполучення двох компонентів: вільного та зв'язаного [4, с. 15–16; 5, с. 53]. При цьому вільний компонент є семантично ключовим, що і враховується нами в подальшому при визначенні типів результату та наслідку на основі атрибутивних колокацій.

Цікавим є спостереження В.В. Жуковської, яка акцентує на здатності корпусних розвідок виявляти тенденції до заповнення конкретних конструкцій у різних мовах конкретними лексичними одиницями. Це означає, що за частотністю компонен-

тів у колокаціях, тобто «на частоті співуживання мовних одиниць з іншими одиницями чи контекстами» [2, с. 81] можна виявити найтиповіші конструкції, характерні для тієї чи іншої мови. Через те застосування колокаційного підходу до різних мов підвищує ефективність навчання іноземним мовам, спрощує підбір влучних перекладацьких трансформацій та полегшує міжкультурну комунікацію в сучасному глобалізованому світі.

Вивчення структурних і функційних особливостей колокацій дає змогу дослідникам, наприклад, визначити лексичні і прагматичні обмеження щодо спільного використання певних лексичних одиниць [6] або виявляти залежність наповнення колокацій окремими лексичними одиницями залежно від мовного варіанта/діалекта [7]. Серйозним здобутком у вивченні колокацій, на наш розсуд, є запровадження S.Th. Gries і A. Stefanowitsch колострукційного аналізу (способу вимірювання ступеня притягнення/відштовхування слів у конструкціях) [8], що, на жаль, наразі не може бути застосований щодо Корпусу української мови [9].

Отже, на нашу думку, вивчення саме атрибутивних колокацій закладає підвалини для встановлення типів різних позамовних явищ, які підлягають вербалізації. Це можна пояснити тим фактом, що характеристика іменників (які номіналізують позамовні явища), звичайно здійснюється за рахунок прикметників, займенників і числівників, які найбільше й найчастіше «притягуються» такими іменниками. Результати такого вивчення можна застосовувати не тільки при навчанні іноземних мов, як було вже зазначено, але й у перекладознавстві та міжкультурній комунікації, що на сьогодні є нагальною потребою.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення типів результату та наслідку, вербалізованих в українській мові, із застосуванням компонентного та дистрибутивного аналізу атрибутивних колокацій із лексемами «результат» і «наслідок», виявлених на базі Корпусу української мови Mova.info (підкорпуси публіцистич-

них і наукових текстів). Досягненню цієї мети слугувало вирішення таких *завдань*:

1) укласти реєстри атрибутивних колокацій з лексемами «результат» і «наслідок», ідентифікованих за моделями Adj + N_{результат} / Adj + N_{наслідок} в підкорпусах публіцистичних і наукових текстів Корпусу української мови Mova.info;

2) встановити типи результату та наслідку, відображених в українській мові;

3) виявити універсальні та диференційні типи результату та наслідку, які характеризують каузальний фрагмент картини світу українців.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на той факт, що сучасні лінгвістичні корпуси характеризуються розмаїттям обсягів, розміток, опцій пошуку й виведення результатів тощо [10; 11; 12], використання кожного окремого корпусу потребує розробки спеціально адаптованого алгоритму опрацювання отриманих із його допомогою даних.

Алгоритм нашої роботи щодо встановлення типів результату та наслідку із залученням даних Корпусу української мови Mova.info (підкорпуси наукових і публіцистичних текстів) [9] охоплював 4 етапи:

1. По-перше, це автоматичний пошук лексем «результат» і «наслідок» у підкорпусах наукових і публіцистичних текстів Корпусу української мови Mova.info з подальшим вилученням фрагментів текстів (найближчих контекстів) із цієї бази.

2. По-друге, суцільна вибірка лівобічних і правобічних колокацій (з глибиною 1–3) з аналізованими лексичними одиницями із вилучених фрагментів текстів вручну.

3. По-третє, ідентифікація атрибутивних лівобічних колокацій і укладання їх реєстрів для лексем «результат» (2 реєстри – на основі фрагментів із публіцистичних і наукових текстів окремо) і «наслідок» (так само – 2 реєстри). По-четверте, визначення типів результату та наслідку, характерних для україномовної картини світу, на базі одиниць з укладених реєстрів.

У результаті автоматичного пошуку лексеми «результат» у підкорпусі публіцистичних текстів Корпусу української мови Mova.info [9] було виявлено 857 фрагментів – найближчих контекстів для цієї лексичної одиниці (+ 74 випадки вживання сталого виразу «як результат»). У підкорпусі наукових текстів таких контекстів 786 (+ 38 випадків вживання «як результат»). Суцільна вибірка колокацій для лексеми «результат» репрезентована 1643 одиницями, з яких 724 лівобічних, 919 – правобічних.

Для лексеми «наслідок» у підкорпусі публіцистичних текстів Корпусу української мови

Mova.info [9] було виявлено 132 (+ 261 випадок вживання сталого виразу «як наслідок») найближчих контекстів для цієї лексичної одиниці. У підкорпусі наукових текстів таких фрагментів – 195 (+ 156 випадків вживання «як наслідок»). Суцільна вибірка колокацій для лексеми «наслідок» представлена 327 одиницями, з яких 69 лівобічних, 258 – правобічних.

Зважаючи на той факт, що в подальшому аналогічний підхід буде застосовано нами й до колокацій англійської мови, то в межах цієї розвідки увагу сконцентровано на лівобічних атрибутивних колокаціях, на базі яких і буде встановлено типи результату та наслідку, відображені в українській, а в перспективі – і в англійській, мовах. Отже, реєстр лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «результат» на основі фрагментів із публіцистичних текстів Корпусу української мови Mova.info складається з 439 одиниць; на основі наукових текстів – з 285. Реєстр лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «наслідок» на основі фрагментів із публіцистичних текстів складається з 26 одиниць; на основі наукових текстів – з 32.

На базі реєстру лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «результат», виявлених на основі публіцистичних текстів, було встановлено 20 типів результату (у дужках зазначено кількість повторюваних колокацій): за вказівкою на певну сферу людської діяльності/галузь: *політичний, фінансовий* (5); за вказівкою на узагальненість: *загальний* (6), *нетрадиційний*; за вказівкою на спрямованість: *конструктивний*; за вказівкою на результативність: *дивовижний, ефективний, остаточний* (29), *отриманий, переможний, підсумковий* (4), *показовий, провальний* (2), *рекордний* (для ринку), *срібний* (4), *успішний* (2); за різновидом впливу: *аналогічний, подібний* (7); за ступенем впливу: *нульовий* (2); за ступенем означеності: *особистий* (3), *певний, такий* (22), *той* (2), *фіксований, який* (21), *двоїстий, індивідуальний, конкретний* (2), *не той самий, неоднозначний* (18), *цей* (10); за ступенем достовірності: *обнадійливий*; за тривалістю: *короткочасний* (3); за ступенем сприйняття: *номінальний* (5), *прийнятний*; за розміром: *великий, відсотковий, нижчий* (2), *нижчий (від очікуваного), низький* (2), *обмежений*; за ступенем значущості: *вагомий, важливий, головний* (3), *найбільш промовистий, основний*; за ступенем необхідності: *потрібний* (2); за типом оцінки (позитивна / негативна): *(достатньо) хороший* (11), *(дуже) високий* (46), *благополучний, вражаючий, гарний* (2), *гірший* (2), *добрий, захмарний, краций* (33), *мізерний* (2), *найгірший* (23), *найкраций* (20), *негативний* (4),

непоганий (2), поганий, позитивний (36), скромний, слабкий (5), сумний, учетверо більший (16), цінний, чудовий (2); за ступенем очікування / передбачуваності: бажаний (15), інший (5), найбільш несподіваний, не той (2), неочікуваний, очікуваний (2), протилежний (2), такий же, такий самий (2), чужий; за порядком слідування: 1-й (5), 27-й, 2-й, 3-й (5), 45-й, другий (6), закономірний (5), найближчий, найшвидший, черговий, четвертий, третій (3); за ступенем можливості: імовірний, реальний; за частотністю: один (15), сумарний; за вказівкою на стадію розвитку: досягнутий, кінцевий (7), останній, перший (3), поточний, фінальний, середній (2); за приналежністю: її, їх (3), їхній (2), його (7), свій (27), чий.

На основі наукових текстів ідентифіковано 21 тип лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «результат»: за вказівкою на певну сферу людської діяльності/галузь: виховний (9), економічний, електоральний (2), навчальний (9), науковий, психологічний (10), творчий, феноменологічний, фінансовий; за вказівкою на узагальненість: загальний (4), інтерпретаційний (2), кожний; за вказівкою на спрямованість: пізнавальний, практичний (2), корисний (3), предметний (4); за вказівкою на результативність: досягнутий, катастрофічний, кінцевий (37), остаточний (4), отриманий (3), сприятливий, одержаний (3); за ступенем впливу: невідворотний (2); за ступенем означеності: деякий, конкретний (6), окремих (2), певний (6), сам (4), своєрідний (7), такий (2), цей (8), який (4), якийсь (2), якійсь (2); за ступенем достовірності: правдоподібний; за ступенем задіяності: відповідний; за ступенем сприйняття: відомий, усвідомлюваний, уявний; за розміром: максимальний; за ступенем значущості: головний (11), другорядний, змістовний (2), найважливіший (2), основний (2), побічний (2), прикметний; за ступенем необхідності: необхідний (2), потрібний (3); за типом оцінки (позитивна / негативна): добрий, ідентичний, найгірший, найкращий (4), негативний (7), неприсмний, позитивний (5), правильний (4), пристойний, такий самий, той самий (3); за ступенем очікування / передбачуваності: бажаний (6), відмінний, запланований, інший (2), намічений, небажаний, очікуваний (6), прогнозований, найбажаніший; за ступенем контрольованості: неминучий (2); за ступенем посередництва: прямий; за порядком слідування: найближчий, наступний, логічний; за ступенем можливості: гіпотетичний (2), єдиний (2), імовірний, можливий, реальний (10); за частотністю: один (4); за вказівкою на стадію розвитку: «статистичний» (3), новий (3), не застиглий, підсумковий; за приналежністю: її (10), їх, його (10), свій.

На базі реєстру лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «наслідок», виявлених на основі публіцистичних текстів, було встановлено 12 типів наслідку: за вказівкою на спрямованість: принциповий; за вказівкою на результативність: летальний; за ступенем означеності: однозначний; за ступенем значущості: важливий; за типом оцінки (позитивна/негативна): негативний; за ступенем очікування/передбачуваності: інший (2), природний, протилежний; за ступенем контрольованості: неминучий; за ступенем посередництва: прямий (3); за порядком слідування: закономірний (5), логічний (2), перший; за ступенем можливості: реальний; за частотністю: один; за приналежністю: їх (3).

На основі наукових текстів ідентифіковано 16 типів лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою «наслідок». За вказівкою на певну сферу людської діяльності/галузь: правовий, психологічний; за вказівкою на узагальненість: інтерпретаційний, простий; за вказівкою на спрямованість: структурний; за вказівкою на результативність: злочинний, летальний (2); за ступенем означеності: конкретний, певний (2), той (4); за ступенем задіяності: відповідний; за ступенем значущості: (соціально) цінний; за ступенем необхідності: невідмінний; за типом оцінки (позитивна/негативна): негативний; за ступенем очікування/передбачуваності: бажаний, інший, передбачуваний; за ступенем посередництва: прямий; за порядком слідування: закономірний (5), логічний (2); за ступенем можливості: ймовірний; за частотністю: один (2); за вказівкою на стадію розвитку: частковий; за приналежністю: його.

Універсальними для колокацій з лексемами «результат» і «наслідок» виявилися 10 типів: за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна/негативна); за ступенем очікування/передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю. Диференційними для лексеми «результат» є 6 типів: за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем достовірності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за розміром.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами «результат» і «наслідок», вилучених з Корпусу української мови Mova.info, нами було встановлено 23 типи результату та наслідку, вербалізованих в українській мові. При цьому, для колокацій Adj + N_{результат} ідентифіковано 21 тип, а для Adj + N_{наслідок} – 16 типів, які відображаються

в українській мові. 10 типів (за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна/негативна); за ступенем очікування/передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю) є універсальними для колокацій з лексемами «результат» і «наслідок». Диференційні типи представлені лише для лексеми «результат» (6: за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем достовірності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за розміром,

що свідчить не лише про високий ступінь перетинання семантичних значень аналізованих лексем в українській мові та їх безпосередню здатність вербалізувати каузальний фрагмент картини світу українців, а й демонструє перевагу вживання в українських публіцистичних і наукових текстах лексеми «результат», саме акцентуючи на результативності/ефективності наслідків. У *перспективі* вбачаємо залучити до дослідження інші мови з метою визначення універсального та специфічного у відображенні каузального фрагмента дійсності в картині світу різних етносів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голубовська І.О. Всесвіт крізь «мовне дзеркало»: універсальне та ідіоетнічне. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2007. Вип. 1. С. 3–7.
2. Жуковська В.В. Англійська абсолютна конструкція: досвід колострукційного аналізу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2017. Вип. 12. С. 80–85.
3. Вайноренє І.П. Типи ефекту в україномовному психологічному дискурсі за результатами застосування корпусного підходу. *Переяславська мовознавча толока* : збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції. Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, 19–20 вересня 2019 року. С. 183–185.
4. Бобкова Т.В. Теоретико-методологічні підходи до вивчення колокацій у сучасному мовознавстві. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2014. Т. 17. № 2. С. 14–22.
5. Вайноренє І.П. Колокації з каузальною домінантою «ефект» в англійській та українській мовах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. Вип. 16. С. 52–61.
6. Bartsch S. Structural and Functional Properties of Collocations in English: A Corpus Study of Lexical and Pragmatic Constraints on Lexical Co-occurrence. Tübingen: G. Narr-Verlag, 2004. 244 p.
7. Tummers J., Speelman D., Geeraerts D. Lectoral conditioning of lexical collocations. 2013. Conference Paper. URL: http://www.ling.arts.kuleuven.be/qlvl/prints/Tummers_Speelman_Geeraerts_2013abs_lectal_conditioning.pdf (дата звернення: 30.01.2020).
8. Gries S.Th., Stefanowitsch A. Extending collocation analysis: A corpus-based perspective on 'alterations'. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2004. № 9(1). P. 97–129.
9. Mova.info: лінгвістичний портал. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209> (дата звернення: 30.01.2020).
10. Демська-Кульчицька О.М. Що таке корпус текстів? *Культура слова*. 2004. № 64. С. 35–38.
11. Каліберда О.О. Типологія існуючих корпусів текстів. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 28–29 березня 2019 року. 2019. С. 143–146.
12. Леміш Н.Є. Корпуси в практичній діяльності. *Переяславська мовознавча толока* : збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції. Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, 19–20 вересня 2019 року. С. 196–198.